

חברת מופת: כלכלה וחברה

"חברות זקוקות לשוויון" - אתגר ההזדמנות השווה

/ אליס ברויס /

בנימין זאב-הרצל, חוזה המדינה ומייסד התינועה הציונית, תיאר בספריו "מדינת היהודים" ו"אלטנוילנד" מדינה שבה ניתן יהיה ליישם את פיתוח הטכנולוגיה החרישים ביותר ולהקים חברת מופת המבוססת על ערכי הצדק והשוויון, שתשמש דוגמה לאנושות כולה. אך מהי חברת מופת בתחום הכלכלי? האם זו מדינה כמו סין, שצומחת בקצב גבוה בשנים האחרונות? האם זו מדינה שוויונית יותר כמו דנמרק ושוודיה? או אולי מדינה כמו ארה"ב, שמובילה בפיתוחים הטכנולוגיים החשובים של העולם במאה ה-21 השנים האחרונות - מהמכונית ועד האינטרנט?

ברור שהיינו שואפים לקבל גם וגם. גם שגי שוג כלכלי, גם שוויון וצדק חברתי וגם פיתוחים טכנולוגיים שיהיו בסיס לצמיחה לידרות הבאים. אבל המציאות וגם התיאוריות הכלכליות הראו שחברה יותר שוויונית לא תמיד משיגה פיתוח כלכלי. לכן, במאמר זה אתמקד בנושאי אי-השוויון והצדק החברתי, כי ישנן מחלוקות רבות על השאלה מה באמת טוב לחברה.

השאיפות של הרצל בקשר לחברת מופת התמקדו במיוחד ברצון לחברה צודקת ושוויונית. גם ראשון הכלכלנים, ארם סמית, שם את הדגש על חשיבות חברה שוויונית. בספרו "אישור האומות", אשר נכתב ב-1776, הוא כותב: "שום חברה לא תוכל לשגשג אם חלק גדול מחבריה הינם עניים ואומללים. חברות זקוקות לשוויון". אז מהו צדק ושוויון בעיני הכלכלן? ישנם שני מישורים מרכזיים שעליהם מושגת מושג אי-השוויון: שוויון חלוקתי ושוויון הזדמנויות.

כלכלנים השואפים לשוויון חלוקתי טוענים שחלוקה צודקת היא חלוקה שהפרט היה מוכן להסכים לה, במצב שבו הוא אינו יודע לכתחילה לאיזה מעמד חברתי הוא יהיה שייד. אכן, ג'ון רולס בספרו A Theory of Justice השתמש במושג "מסך הבערות". כלומר, חלוקה צודקת היא חלוקה שהפרט בוחר, כאשר הוא אינו יודע באיזה מעמד חברתי הוא ייוולד, וייתכן שהוא ייוולד למעמד הכי נמוך. על כן, הפרט ייקח בחשבון שיתכן שיקבל הכנסה נמוכה ולכן הוא ממקסם את מינימום ההכנסה. חלוקה זו קיבלה את השם Min-Max שהוא פתרון ידוע בתורת המשחקים. הגישה של השמאל הכלכלי למעשה מושתתת על גישה זו של רולס, השם את הדגש על השכר של השכבות הנמוכות.

לעומת זאת, רוברט נוויק וכלכלנים ליברליים טענו שחלוקה על פי התיאוריה של רולס אינה הוגנת היא מנוגדת לערך חופש האדם. מדוע, הם שואלים, אדם אשר משתוף רוב היום בחוץ הים יקבל תמיכה כספית על חשבון אדם שמשכים לעבודתו כל בוקר? לכן שאלת השוויון החלוקתי היא בראש וראשונה שאלה פילוסופית, והמחלוקות בתחום זה הן על החשיבות היחסית והאיוון בין צדק כלכלי מול חירות האדם.

אשר על כן, כלכלנים רבים שמים דגש רב יותר על

צילום: ענבל מרמיר

פרופ' אליס ברויס

היא פרופסור לכלכלה וראש מרכז אהרון מאיר למדיניות כלכלית במחלקה לכלכלה באוניברסיטת בראון, וכן עומדת בראש פורום מאקרו. שימשה כראש חטיבת סטטיסטיקה במחלקת המחקר של בנק ישראל ונשיאת האגודה הישראלית לחקר האינטגרציה האירופית.

שוויון הזדמנויות מאשר על שוויון חלוקתי. מהו שוויון הזדמנויות? בנושא זה ישנה הסכמה רחבה בין הכלכלנים. המשמעות של שוויון הזדמנויות היא ששכר לא אמור להיות פונקציה של מגדר, צבע או דת, אלא רק של כישורונות האדם ומידת השקעתו בעבודתו. בנוסף, השכר שפרט מקבל אמור להיות שווה לערך שאותו הוא מייצר לחברה שבה הוא עובד (ערך התפוקה השולית). שוויון הזדמנויות משמעותו היא גם שאדם שאינו עובד כי זהו רצונו לא אמור לקבל תמיכה. לעומת זאת, הדוגלים בשוויון חלוקתי יטענו שמכיוון שאין לו הכנסה עליו לקבל תמיכה.

מהו מצב שוויון הזדמנויות בשוק העבודה בארץ וכי עולם? האם השכר שאנו מקבלים הוא אכן פונקציה של כישורונותינו ושל המאמץ שלנו התשובה היא לא. מסתבר שישנם גורמים רבים אשר תורמים להצלחה ושאינם קשורים לכישורי הפרט, ובהם מראה חיצוני, קשר משפחתי וגורמי הטבע: אנשים גבוהים ויפים משתכרים כ-20% יותר מאחרים. מעל 60% מהאליטה הכלכלית הצעירה באירופה וארה"ב הם צאצאים של האליטה הישנה. רדי צים להצלחה? עדיף להיוולד למשפחה הנכונה (בישראל המצב קצת שונה, בזכות קידום בצבא). מלקום גדול בספרו Outliers הראה שהחודש שבו אדם נולד משפיע על ההסתברות שלו להצלחה. ובמחקר על פסקי דין בבתי משפט נמצא שתוצאת דיון בתיק מסוים אצל שופט בבוקר תניב פסיקה שונה מזו שתתקבל אם הוא דן בתיק זה אחר הצהריים.

אם כן, הגורמים לחוסר הגינות ואי-שוויון בהזדמנויות הם רבים. אך ללא ספק גובה שכר המנהלים הוא הנושא הכאוב ביותר בתחום של אי-הגינות וחוסר שוויון. הרי התיאוריה הכלכלית דורשת שהשכר שאדם מקבל אמור להיות שווה לערך שאותו הוא מייצר לחברה שבה הוא עובד. בשנים האחרונות הוכח שהשכר של מנהלי חברות

מדיניות מופת כלכלית היא להימנע מהתערבות-יתר בתקופות שגרה ולפעול בתקופות חירום בנחרצות ובתקיפות כדי להקטין את ממדי האבטלה ואי-השוויון בין אזרחי ישראל

פיננסיות נקבע בלא קשר לתפוקתם. חוסר שוויון חוד-מניות הוא אפוא אחד הנושאים שמדינת ישראל חייבת לטפל בהם על מנת שנהיה לחברת מופת. נשאלת השאלה כיצד עליה לפעול לשם כך.

משה רבנו לא נכנס לארץ המובטחת, ופרשנים הסכימו שהוא נענש כי הוא הכה על הסלע. אחת השאלות בין המפרשים היא למה נענש על דבר כה פשוט. הרי בסופו של דבר מים יצאו העם הרווה את צימאונם. ההסבר לחד טאו הוא שהתנהגות זו של משה לא מתאימה למי שאיך מוד להנהיג עם בארצו: משה התערב בצורה תקיפה מדי. מה שהיה נכון לעם בהתרוותו במדבר, בתקופות חירום, כבר לא נכון במצב רגיל. מדיניות כלכלית טובה היא לא רק לדעת מה רוצים להשיג אלא גם איך משיגים זאת. טעות זו של התערבות-יתר בשוק נפוצה גם בין הכלכלנים. מדיניות מאוזנת היא להתערב רק כאשר יש צורך. מדיניות כלכלית שנוכחה בתקופות משבר אינה נכונה בתקופות רגילות.

השנה נחגג את יום העצמאות כאשר אנו בעיצומה של תקופת חירום. ולכן עתה, מדיניות מופת היא לפעול בניחצות ובתקיפות להקטין את ממדי האבטלה ואי-השוויון בין אזרחי ישראל. אני כולי תקווה שנצא במהרה מתקופת חירום זו ונרד להימנע מטעויות הנהגה של התערבות-יתר בתקופות שגרה, כך שמדינת ישראל תזכה להיות חברת מופת המקדמת שוויון הזדמנויות לאזרחיה. ●

<<